

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 3-4 (166) | str. 281–565

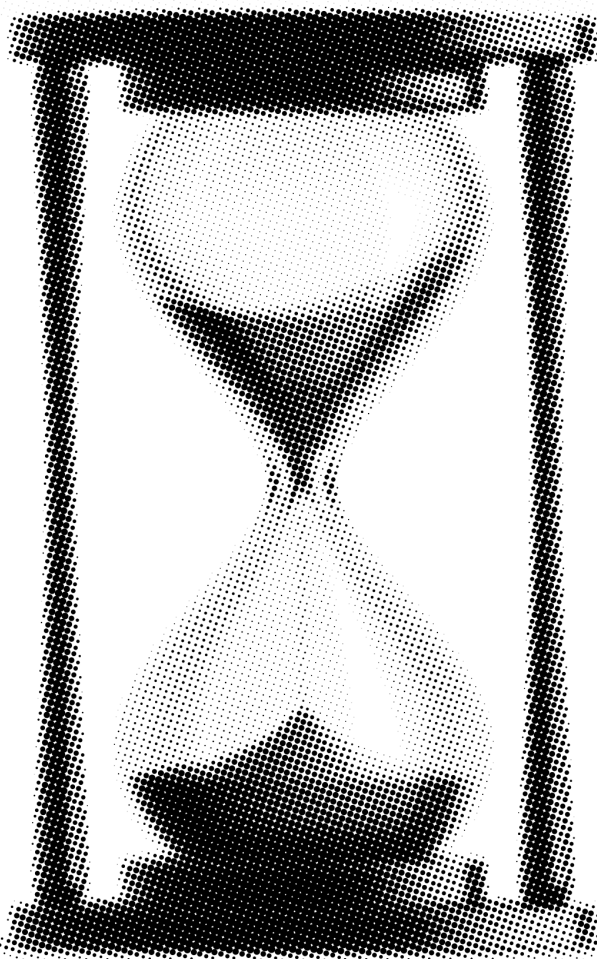

Rajko Bratož, *Hieronymus als Zeithistoriker. Sein Blick auf die Krisenerscheinungen und auf den Untergang des Imperium Romanum* • Maurizio Levak, *Kasnoantičke ostave novca u Istri kao odraz sigurnosnih prilika na prostoru između Panonije i Padske nizine* • Janez Höfler, *Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih* • Gašper Oitzl, *Železarske skupnosti na Kranjskem v poznem srednjem veku* • Lucija Zala Bezljaj, *Religija in politično v ancien régimeu* • Ivan Smiljanič, *Javni spomin na ustreljene na Suhem bajerju v Ljubljani* • Jelka Piškurič, *Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost* • Oskar Opassi, *Spolne vloge v samoupravnem delavskem tisku: primer glasila kolektiva Delamaris 1974–1990* • Peter Mikša, *Jure K. Čokl, Slovensko osvajanje osemstisočakov (1975–1995)*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 3-4 (166) | str. 281–565

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 30. septembra 2022.

Prevodi: Saša Mlacović (angleščina, nemščina)

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2022: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBASI2X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o.

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, november 2022

Naklada: 780 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on September 30, 2022.

Translated by: Saša Mlacović (English, German)

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2022): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBAS12X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, November 2022

Print Run: 780 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Rajko **Bratož**, Hieronymus als Zeithistoriker. Sein Blick auf die Krisenerscheinungen und auf den Untergang des Imperium Romanum288–315
 Hieronim kot zgodovinar svoje dobe: njegovi pogledi na krizne pojave in zaton Rimskega cesarstva
- Maurizio **Levak**, Kasnoantičke ostave novca u Istri kao odraz sigurnosnih prilika na prostoru između Panonije i Padske nizine316–335
 Coin Hoards from Late Antiquity in Istria as a Reflection of the Security Situation in the Area between Pannonia and the Po Valley
- Janez **Höfler**, Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih.....336–351
 Remarks about the New Monograph on Auersperg Castle and the Auerspergs
- Gašper **Oitzl**, Železarske skupnosti na Kranjskem v poznem srednjem veku352–396
 Iron-Making Communities in Late Medieval Carniola
- Lucija Zala **Bezljaj**, Religija in politično v *ancien régime*.....398–429
 Religion and Politics in the *Ancien Régime*
- Ivan **Smiljanić**, Javni spomin na ustreljene na Suhem bajerju v Ljubljani430–463
 Public Memory of Victims Executed at Suhi Bajer in Ljubljana
- Jelka **Piškurić**, Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost.....464–491
 Jelka Piškurić, Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost
- Oskar **Opassi**, Spolne vloge v samoupravnem delavskem tisku: primer glasila kolektiva Delamaris 1974–1990492–509
 Gender Roles in the Workers' Socialist Self-Management Press: The Newsletter of the Employees of Delamaris 1974–1990

Peter Mikša , Jure K. Čokl , Slovensko osvajanje osemtisočakov (1975-1995)	510–532
Slovene Ascents of Eight-Thousanders (1975–1995)	

V spomin – In memoriam

Radoslav-Rade Petrović (Darja Mihelič).....	534–537
---	---------

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Mark Bailey, Black death: Economy, Society and the Law in fourteenth-century England (Nina Ošep).....	540–542
Klemen Kocjančič, Red mrtvaške glave pod Alpami: Enote in ustanove Waffen-SS na Slovenskem med drugo svetovno vojno (Blaž Štangelj)	543–546
Žarko Lazarević, Delo in zemlja. Male študije kmečkega sveta (Marta Rendla)	547–553
Ivan Smiljanić (ur.), Sočutje in stigma: Družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini (Maja Lukanc)	554–556

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	558–561
Instructions for Authors	
Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 76, 2022	562–565
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 76, 2022	

Ocene in poročila

Klemen Kocjančič, **Red mrtvaške glave pod Alpami: Enote in ustanove Waffen-SS na Slovenskem med drugo svetovno vojno**. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2021, 411 strani, (Zbirka Razpoznavanja / Recognitiones, 44).

Monografija dr. Klemna Kocjančiča z naslovom *Red mrtvaške glave pod Alpami: Enote in ustanove Waffen-SS na Slovenskem med drugo svetovno vojno se ukvarja s prisotnostjo enot in ustanov Waffen-SS na slovenskem etničnem ozemlju med drugo svetovno vojno*. SS (Schutzstaffel) je bila paravojaška organizacija nemške nacistične stranke. Waffen-SS so bili oboroženi oddelki, ki so bili v času druge svetovne vojne obravnavani kot del nemške vojske. To je prva znanstvena monografija, ki obravnava omenjene paravojaške enote na Slovenskem med drugo svetovno vojno. Izšla je v drugi polovici leta 2021 v zbirki Razpoznavanja / Recognitiones pri Inštitutu za novejšo zgodovino.

Dr. Klemen Kocjančič je kot asistent z doktoratom zaposlen pri Obramboslovnem raziskovalnem centru pri Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Pri tej fakulteti je tudi habilitiran kot asistent-raziskovalec. Diplomiral je na Teološki fakulteti z nalogo *Duhovniki lavantinske škofije kot žrtve represivnih ukrepov med drugo svetovno vojno*, magistriral iz obramboslovja na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in doktoriral leta 2018 na ljubljanski Filozofski fakulteti za disertacijo *Waffen-SS na Slovenskem med drugo svetovno vojno*. Ukvarja se z raziskovanjem vojne in vojaške zgodovine na Slovenskem, predvsem v času druge svetovne vojne, raziskuje tudi ekstremizem in terorizem ter nekatere vsebine iz področja vojaške sociologije.

Monografija je sestavljena iz predgovora, treh obsežnih vsebinskih poglavij, ki so sistematično razčlenjena na podpoglavja, sklepnih ugotovitev ter seznama virov in literature. Avtor se je zaradi lažjega razumevanja odločil za izvirno poimenovanje obravnavanih enot (Waffen-SS), saj se v virih in literaturi uporabljajo različni prevodi.

V prvem poglavju avtor na podlagi relevantne literature opisuje splošno zgodovino Waffen-SS. Ta je povezana z zgodovino nacizma v Nemčiji v času od konca prve svetovne vojne in do začetka druge svetovne vojne. Začetki SS segajo v leto 1921 v prvo leto Hitlerjevega predsedovanja Nationalsocialistični nemški delavski strank. Ta je dobivala vse več podpornikov in v okviru te stranke so vzpostavili paravojaške sile za varovanje voditeljev stranke in za napade na politične nasprotnike. Elitna skupina teh sil je bila Schutzstaffel (SS), ki je bila na ukaz Adolfa

Hitlerja ustanovljena leta 1925. S prihodom nacistov na oblast v letu 1933 se je SS začela integrirati v državne institucije in se sčasoma »razvila v celovit sistem znotraj tretjega rajha, vključno z vojaškim krilom (Waffen-SS), ki je neuradno veljala za četrto vejo nemških sil« (Kocjančič, 342). Avtor nadaljuje s preglednim opisom delovanja Waffen-SS med drugo svetovno vojno, opiše njene ustanove in enote, razloži oblike teh enot, njihovo vojaško organiziranje in strukturo. Razloži tudi kako je potekalo rekrutiranje pripadnikov Waffen-SS, njihova narodnost (sprva so to bili le nemški državljani nato pa tudi tujci, ki so jih vključili v tujske legije in nato divizije), poimenovanje enot Waffen-SS po katerem so razlikovali narodnostno pripadnost posamezne enote in sistem vojaških činov, ki je bil drugačen od redne nemške vojske. Avtor pregledno opiše vojne zločine, ki so jih storili enote ali pripadniki Waffen-SS ter usodo pripadnikov teh enot po koncu druge svetovne vojne, ki jo razdeli na »nacistično partizanstvo, begunstvo, sodni procesi in kaznovanje, denacifikacija in reintegracija ter poskus rehabilitacije« (Kocjančič, 67). Vsebina prvega poglavja omogoča nadaljnje razumevanje raziskovalne teme monografije in njen širši kontekst.

Drugo poglavje je osrednji del monografije. V njem avtor podrobno opisuje ustanove in enote Waffen-SS, ki so bile prisotne ter delovale na Slovenskem. Na začetku opozori na še slabo raziskano področje in sicer da so bili pripadniki slovenske manjšine na Koroškem po nemški priključitvi Avstrije leta 1938, kot nekdanji avstrijski državljani že podvrženi mobilizaciji v Waffen-SS. Avtor v nadaljevanju podrobno opisuje ustanove in enote Waffen-SS, ki so med drugo svetovno vojno delovale na Slovenskem ali pa so bile tu prisotne le določen čas. Razvrsti jih po kronološkem vrstnem redu in opiše spopade s partizansko vojsko. Kot ugotavlja avtor, nobena izmed teh enot ni sodelovala v napadu na slovensko ozemlje v aprilu 1941, so pa kmalu po tem, v naslednjih tednih in mesecih na Slovensko prišli prvi pripadniki. Kot prvo enoto Waffen-SS, ki je bila stalno nastanjena Slovenskem je avtor identificiral SS-poštno stražo. Do prvih spopadov med enoto Waffen-SS (to je bil SS-pehotni nadomestni bataljon Westland) in slovenskimi partizani je prišlo v avgustu 1941. Na Slovenskem so bile enote Waffen-SS do kapitulacije Italije v septembru 1943 prisotne v manjšem številu, po tem pa se je njihova prisotnost povečala zaradi vse večje vojaške aktivnosti partizanske vojske. Avtor je ustanove in enote Waffen-SS, ki so med drugo svetovno vojno delovale na Slovenskem razdelil v štiri skupine in sicer: »enote in ustanove za nebojno delovanje, enote za obrambno delovanje, enote za bojno delovanje in enote Waffen-SS, ki so le prečkale slovensko ozemlje« (Kocjančič, 234-235). Omenjene paravojaške enote niso dosegle svojega cilja, da bi uničile partizansko vojsko. Med svojim delovanjem pa so bili pripadniki Waffen-SS udeleženi tudi pri vojnih zločinih, ki so bili povzročeni civilnemu prebivalstvu, partizanom in bili prisotni v koncentracijskih taboriščih na Ljubelju in v tržaški Rižarni. Med ustanovami Waffen-SS, ki so bile prisotne na Slovenskem in se uvrščajo med ustanove za nebojno delovanje, je tudi SS-vojaška bolnišnica Ljubljana, ki je v tem mestu delovala med novembrom 1943 in koncem druge svetovne vojne. Kot ugotavlja avtor, ki je o tej bolnišnici leta 2018 objavil znanstveni članek, je bila to »edina specializirana nemška vojaška bolnišnica na

slovenskem ozemlju« v kateri so »zdravili vse pripadnike nemških oboroženih sil in njihovih zaveznikov« (Kocjančič, 144). Uvršča jo kot drugo najpomembnejšo ustanovo Waffen-SS na Slovenskem, kot prvo najpomembnejšo pa uvršča SS in Waffen-SS podčastniško šolo Ljubljana, ki je bila v marcu 1944 premeščena s Poljske v Ljubljano in je tu »predstavljala poglobljeno okupacijsko silo« (Kocjančič, 124).

V tretjem poglavju knjige je avtor sestavil poskus seznama pripadnikov Waffen-SS iz Slovenije in slovenskega rodu. To so bili »Slovenci, rojeni na sedanjem območju Slovenije, pripadniki nemške (avstrijske) narodne manjšine v Sloveniji ter pripadniki Waffen-SS slovenskega rodu, rojeni izven Slovenije« (Kocjančič, 343). Pripravljen pregledni seznam obsega 439 imen omenjenih pripadnikov z znanimi biografskimi podatki. Imena oseb, ki jih je pridobil iz javnosti nedostopnega arhivskega gradiva, je skladno z zakonodajo objavil anonimizirane. Kot opozarja avtor, je ta seznam prvi poskus seznama omenjenih pripadnikov in tako še ni popoln, omogoča pa analizo znanih podatkov o teh osebah. Iz teh je avtor analiziral in predstavil različne vzroke in okoliščine, ki so pripeljale do njihovega vstopa v Waffen-SS (prostovoljno, prisilno mobilizirani, vstopili zaradi groženj, zavajanja ali bili premeščeni iz drugih nemških formacij). Predstavljene so tudi rekrutne metode za vstop v Waffen-SS, ki so se izvajale na Slovenskem ter usoda pripadnikov Waffen-SS iz Slovenije in slovenskega rodu po koncu druge svetovne vojne.

V sklepu so zapisane glavne ugotovitve te raziskave. Med drugimi tudi v nasprotju s starejšo literaturo, avtor ugotavlja, da enote Waffen-SS, ki so bile udeležene v spopadih s slovenskimi partizanskimi enotami, niso bile elitne in posebno usposobljene za bojevanje s partizani. Na Slovenskem so bile sicer krajši čas prisotne nekatere enote Waffen-SS, ki so že imele izkušnje s spopadi s partizanskimi enotami ali so veljale za elitne in izurjene enote. Te so bile tudi številčno majhne in niso dosegle svojega cilja, da bi dokončno uničili partizanske vojaške enote. Kot ugotavlja avtor so se po večini vojaške akcije Waffen-SS proti slovenskim partizanom zaključile »s prečesavanjem operativnega območja (dolgotrajnim iskanjem partizanskih položajev) z redkimi spopadi, medtem ko so se partizanske enote v manjših skupinah in zahvaljujoč boljšemu poznavanju terena umaknile in zapustile nemško operativno območje (obkolitveni obroč)« (Kocjančič, 336-337). Pri teh vojaških akcijah so zaradi represalij trpeli ujeti partizani in civilno prebivalstvo.

Znanstvena monografija dr. Klemna Kocjančiča je sistematična in natančna predstavitev delovanja enot in ustanov nemške paravojaške organizacije Waffen-SS na Slovenskem med drugo svetovno vojno. Avtor je raziskavo te doslej prezrte teme opravil na podlagi relevantne literature ter predvsem na podlagi arhivskih in dokumentacijskih virov iz slovenskih in tujih arhivov. Največje število relevantnih primarnih virov je našel v Arhivu Republike Slovenije in sicer v različnih fondih, ki vsebujejo gradivo iz časa druge svetovne vojne in fondu nekdanjega Republiškega sekretariata za notranja zadeve. Monografija je primerna in zanimiva za strokovne bralce in tudi za bralce, ki jih ljubiteljsko zanimata vojna in vojaška zgodovina druge svetovne vojne. Avtor v monografiji uporablja kratice pri poimenovanju različnih vojaških in ostalih institucij. Te ob prvi omembi tudi zapiše s polnim nazivom, dalje pa jo zapisuje s kratico. Razumevanje kratic, predvsem nemških

vojaških institucij, ki so splošni javnosti manj poznane, bi bilo enostavnejše, če bi monografija vsebovala seznam vseh uporabljenih kratic. Monografija je pomemben znanstveni prispevek, ki osvetljuje eno od doslej neraziskanih tem iz vojne in vojaške zgodovine druge svetovne vojne na Slovenskem ter kot taka dopolnjuje vedenje o tem zgodovinskem obdobju.

Blaž Štangelj

ISSN 0350-5774

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 3-4 (166) | str. 281–565